

AKTUALNE TEME SUVREMENE KRISTOLOGIJE

Ivan KARLIĆ, Zagreb

Sažetak

Autor članka sažeto iznosi neka novija razmišljanja i neke aktualne teme u kristologiji, koje u suvremenoj hrvatskoj teologiji i nisu često spominjane i prisutne, ali su i te kako aktualne ne samo u suvremenom teološkom/kristološkom svijetu, nego i šire. Osim stručno-znanstvenih napisa o Isusu Kristu, često se tu nalaze i napisana razmišljanja kojima je cilj, uglavnom, komercijalni uspjeh. Tako se u članku analitički, ali i prosudbeno, predstavlja istraživanje o tzv. »*Ipsissima intentio Jesu*«, koje se temelji na nekim apokrifnim evanđeljima te na prije ili nedavno pronađenim spisima koji govore o novozavjetnom vremenu. Nadalje se susreću i teme kao »treće istraživanje« o Isusu iz Nazareta te podudarnost kristologije i »kristoprakse« preko »nasljedovanja Isusa«. Govori se i o novijim pokušajima »moderniziranja« Nazarećanina, kao i razmišljanju feminističkog pokreta o Isusu Kristu te o pozitivnim i negativnim stranama toga razmišljanja.

Ključne riječi: Isus Krist, isusologija, kristologija, apokrifi, Kumranski spisi, oslobođenje, ezoterija, feministička teologija.

Uvod

U jednom članku koji je pripreman za simpozij¹ jednostavno nije moguće predstaviti sve aktualne teme iz cijele dogmatske (sustavne) teologije, budući da je svima poznato kako je i koliko dogmatska teologija široka i kako obuhvaća različita, premda i komplementarna, područja (kristologija, Trojstvo, Crkva, sakramenti, teološka antropologija ...). Budući da je tomu tako, u ovom prilogu namjerno će biti malo omeđena i ograničena ova tema te ću pokušati iznijeti neke današnje aktualne teme u jednom dijelu dogmatske teologije, u kristologiji. Valja odmah napomenuti da nemam namjeru iznositi samo podjelu i usmjerenja kristologije te načine iznošenja kristoloških tema u današnjim (suvremenim, ovih godi-

¹ Autor članka je imao izlaganje o ovoj temi na XXVIII. Međunarodnom znanstvenom simpoziju profesora teologije »Aktualne teme suvremene teologije« (Zadar, 14.–15. travnja 2004.).

na tiskanim) knjigama koje se bave otajstvom Isusa Krista.² Radije bih dotaknuo neke teme koje kod nas u Hrvatskoj često i nisu puno prisutne, ali u današnjem teološkom/kristološkom svijetu i te kako nalaze svoje mjesto i svoju čitateljsku publiku.

Prateći kristološku literaturu koliko je to moguće, dobiva se dojam da ima više knjiga o Isusu Kristu negoli telefonskih imenika u svijetu!³ No, uz brojne ozbiljne i znanstveno-stručne kristološke spise i knjige, čini se da su još brojnije one neozbiljne. A iskustvo kaže: što neozbiljnije, veći je uspjeh, naravno komercijalni (više čitatelja, više izdanja, veće zarade ...). Ovdje se kanim zadržati na nekim kristološkim temama u današnjem teološkom svijetu, koje ipak nisu neozbiljne, premda bi se mogle nekome i takve činiti!

1. »Ipsissima intentio Jesu«?

Promotrimo li temeljne kristološke teme i »preletimo« kristologiju XX. st., u jednoj bismo rečenici mogli reći sljedeće: nakon Bultmannova skepticizma, nakon obrata Käsemanna i drugih Bultmannovih učenika, nakon Drugoga vatikanskog sabora i teologa sedamdesetih i osamdesetih godina, nakon tzv. »kristologije nakon Auschwitza« koju su mnogi europski teolozi detaljno obrađivali u okviru mnogobrojnih kršćansko-židovskih dijaloga, jedan dio suvremenih kristoloških istraživanja zanima se sve više (i ne prvi put!) za Isusovu povijest i za povijest Isusova okruženja. Upravo to pokazuje velik interes za tzv. »srednji judaizam«⁴. Izvori za takva istraživanja uglavnom su izvanbiblijski, a odnose se na neka pisana (književna) djela i na razna arheološka otkrića.⁵ Iako ti izvori ne pružaju gotovo nikakve izravne informacije o Isusu Kristu, ipak pomažu da

² Ta tema već je obrađivana na nekim domaćim simpozijima teološke naravi te je o njoj ponešto pisano. Usp. I. FUČEK, »Tendencija i problematika suvremene kristologije (Osvrt na simpozij profesora teologije)«, u: *Obnovljeni život*, 36 (1981.), str. 321–333; I. KARLIĆ, »Pristupi Isusu Kristu. Usmjerenja suvremene kristologije i Krist u nekršćanskim religijama«, u: *Crkva u svijetu*, 33 (1998.), br. 2, str. 101–121.

³ Ovu duhovitu ali i istinitu misao domislio je Josef Dirnbeck, austrijski teolog i psiholog; usp. J. DIRNBECK, *Falschen Zeugnis wider Jesus. Jesusfälscher auf dem Prüfstand*, Otto Müller Verlag, Salzburg–Wien, 2002.

⁴ Usp. G. BOCCACCINI, *Medio giudaismo. Per una storia del pensiero giudaico tra il terzo secolo a. e. v. e il secondo secolo e. v.*, Marietti, Genova, 1993.; ISTI, *Beyond the Essene Hypothesis. The Parting of the Ways between Qumran and Enochic Judaism*, Grand Rapids, 1998.; J. H. CHARLESWORTH, *Gesù nel Giudaismo del suo tempo alla luce delle più recenti scoperte*, Claudiana, Torino, 1994.; A. SCHÜRER, *Storia del popolo giudaico al tempo di Gesù Cristo (175 a. C. – 135 d. C.)*, I-II, Paideia, Brescia, 1985.–1987.; A. PAUL, *Le monde des juifs à l'heure de Jésus. Histoire politique*, Desclée, Pariz, 1981.

⁵ Novija arheološka istraživanja iznijela su na svjetlo dana konfiguraciju staroga Jeruzalema i Kafarnauma, a 1961. g. u Cezareji je pronađena kamena ploča s imenom Poncija Pilata (»Pontius

upoznamo bolje nego prije židovski svijet (i palestinski i helenistički) Isusova vremena. Bolje upoznavanje toga okružja pomaže nadalje da Isusa Krista bolje smjestimo u njegovo vrijeme i prostor te da bolje razumijemo ili otkrijemo pravo značenje njegovih riječi, djela, ponašanja i njegovih namjera.

Tako se kod raznih današnjih teologa susreću rasprave koje ne idu toliko za otkrivanjem *ipsissima verba Jesu* nego više za istraživanjem *ipsissima intentio Jesu*, što pak pomaže – smatraju – u spoznavanju nauma (nakane) koji je doista imao povijesni Isus.⁶ Uz kristološku problematiku, ovdje se javlja i ona ekleziološka (»Je li Isus htio Crkvu?«), koja ipak i nije tako nova.

Pisana djela koja se spominju kod tih istraživanja i koja, smatra se, neizravno mogu osvijetliti događanja Isusova vremena, pa i njega samoga, jesu: *Kumranski spisi* (iako otkriveni još 1947. g., još uvijek nisu dovoljno proučeni), spisi nađeni u Nag Hamadi (1954. g., posebice *Tomino evanđelje*), židovski spisi koji nisu priznati kao kanonski, a datiraju između III. st. pr. Kr. i II. st. po. Kr. Nadalje, važnost se pridaje i djelima Filona Aleksandrijskoga, Josipa Flavija, spisima rabinuskog židovstva (*Mišna* i dva *Talmuda*) te tzv. *novozavjetnim apokrifima* koji su u novije vrijeme na neki način »rehabilitirani« (prije ih se dosta strogo i *a priori* odbacivalo), u smislu da se sve više proučavaju s povijesnoga i teološkog motrišta. S povijesnog motrišta, mnogi smatraju da su apokrifi važni dokumenti za povijest kulture i religije, za religiozne pokrete ... Osim toga, baš su apokrifi i te kako imali utjecaja na književnost, na umjetnost i na ikonografiju, posebice u ranom srednjem vijeku.⁷

Pojedini sjevernoamerički teolozi smatraju čak da bi neki novozavjetni apokrifi mogli imati ne manje značenje od kanonskih spisa za istraživanje najstarije tradicije o Isusu. Tu se misli prije svega na papirus *Egerton 2*, na *Petrovo evanđelje* te na spomenuto *Tomino evanđelje*. U tome američkom okružju rođena je i hipoteza (samo hipoteza!) kako neki apokrifi svjedoče o postojanju struje koja je potpuno neovisna od one sinoptičke, te da je treba uzimati u obzir ako se želi ispravno rekonstruirati Isusovo propovijedanje i navješćivanje; tako bi se, smatraju, mogli osloboditi od »tiranije sinoptičkog Isusa«, kako veli C. W. Hedrick.

U toj diskusiji značajnu ulogu ima *Tomino evanđelje*, toliko da su devedesetih godina prošloga stoljeća neki anglosaksonski, odnosno američki teolozi, koji

Pilatus praefectus«). Sedam godina kasnije u Giv'at ha-Mivtaru pronađeni su i ostaci (kosti) raspetog čovjeka, što otkriva i pokazuje način na koji se razapinjalo ljude.

⁶ Usp. W. THÜSING, *Die neutestamentliche Theologien und Jesus Christus. I. Kriterien*, Patmos, Düsseldorf, 1981., str. 37; R. PENNA, *I ritratti originali di Gesù il Cristo. Inizi e sviluppi della cristologia neotestamentaria*, I, San Paolo, Cinisello Balsamo, 1996., str. 37.

⁷ Usp. A. PINERO, *L'altro Gesù. Vita di Gesù secondo i vangeli apocrifi*, EDB, Bologna, 1995.; C. TUCKETT, »Das Thomasevangelium und die synoptischen Evangelien«, u: *BTZ*, 12 (1995.), str. 186–200 (s obilnom bibliografijom).

se nalaze na čelu tzv. »'Jesus Seminar' pokreta«, objavili studiju pod naslovom: *The Five Gospels*⁸; osim četiri kanonska evanđelja, tu je uključeno i ono *Tomino*. Ono što posebice obilježava tu grupu teologa jest činjenica da je ona samu sebe »oslobodila od tradicionalnih i uhodanih« teoloških/kristoloških smjernica, naglašavajući važnost pluralističke otvorenosti i profano-povijesne usmjerenosti. Unutar grupe susreću se i katolički, i protestantski, i židovski znanstvenici. No Isus je tu prikazan kao židovski (galilejski) mudri seljak, kao filozof-cinik sličan Diogenešu (J. D. Crossan, B. L. Mack) koji je pripovijedao služeći se aforizmima, koji je provocirao i kritizirao postojeći društveni poredak koji je on sam želio srušiti svojim subverzivnim djelovanjem, te uspostaviti novu autarhiju pod nazivom »Kraljevstvo Božje«!

Uz bok takvom razmišljanju ide i govor o Isusu jednoga od najpoznatijih njemačkih publicista Rudolfa Augsteina. U trećem izdanju svoje knjige *Jesus Menschensohn*⁹ on također raspravlja o *ipsissima intentio Jesu*. Tvrdi da Isus nije htio ni Crkvu, ni poseban pokret, a sigurno ni dogme i dogmatsko crkveno učenje. Smatra da su evanđelisti uglavnom izmišljali pojedine epizode s Isusom te da su zajedno s ostalim apostolima i s Pavlom iz Tarza preuzeli tek neke Isusove nakane i ideje (ne možemo, navodno, točno znati koje) i povelili ih u sasvim drugom smjeru, suprotnom od onoga koji je Isus iz Nazareta stvarno htio. Zahvaljujući tome, kao i raznim crkvenim ocima koji su preuzeli na sebe zadaću Isusovih apostola i Pavla Tarzanina i koji su (neopravdano!, veli) na crkvenim saborima proglašavali razne dogme, kršćanstvo je postalo ideologija koja želi vladati svijetom! Takve tvrdnje Augstein potkrjepljuje nabrojanjem raznih »grijeha crkvenih ljudi« (papa, kraljeva i knezova) koji su tijekom povijesti ubijali i palili uvijek »u ime Isusa i vjere u njega«. Retorički se zbog toga pita: »Što je ostalo od Isusa?«

Sva navedena razmišljanja su, dakako, u najmanju ruku vrlo diskutabilna, ako ne i zlobna. Zato mnogi suvremeni teolozi, posebice oni iz njemačkoga teološkog okružja, protestiraju protiv takvoga istraživanja i protiv takvih zaključaka američkih teologa.

2. »Treće istraživanje«?

Gotovo sve informacije o Isusu iz Nazareta Kristu obično uzimamo iz kanonskih izvora, služeći se nekanonskima (apokrifi, starorimski i židovski izvori¹⁰)

⁸ Usp. R. W. FUNK (pri.), *The Five Gospels. The Search for the Authentic Words of Jesus*, New York, 1994.

⁹ Usp. R. AUGSTEIN, *Jesus Menschensohn*, DTV, München, ³2002. Prvo izdanje tog naslova je iz 1972. g., a ovo treće izdanje zapravo je gotovo nova knjiga, a ne samo preuređena.

¹⁰ Usp. o tome: T. IVANČIĆ, *Isus iz Nazareta povijesna osoba*, Tevizija, Zagreb, ²1996., str. 29–49; I. KARLIĆ, *Bogočovjek Isus Krist. 1. Uvod u kristologiju*, KS, Zagreb, 2001., str. 156–174.

tek usputno. No, u kanonskim izvorima nije uvijek lako otkriti, odnosno razlikovati između onoga što je Isus mislio o sebi i onoga što je praktičarska zajednica mislila o njemu i ostavila nama. Naravno, Isusa se ne može primjereno upoznati ako ne upoznamo pokret (tj. zajednicu) koji u njemu ima svoje izvorište i koji nam je prenio sjećanja na Isusa zajedno s teološkim/kristološkim tumačenjima. No potrebno je ipak pitati se, mišljenja su neki današnji teolozi, odražavaju li ta tumačenja vjerno Isusove nakane. Također i tim pitanjem bave se pojedini suvremeni teolozi (uglavnom engleskoga govornoga područja) koji pokušavaju rekonstruirati religiozni, moralni, kulturalni i društveni lik Isusa, Židova iz Nazareta. Tu se javljaju sljedeća imena: E. P. Sanders, J. H. Charlesworth, J. P. Meier, J. D. Crossan i drugi. Ovdje možda možemo spomenuti i evangeličkoga teologa Gerda Theissena koji se, doduše, u mnogočemu razlikuje od spomenutih, ali koji je mišljenja da je sasvim moguće napisati Isusov životopis na temelju evanđelja, ostalih novozavjetnih spisa i nekih sekundarnih izvora.¹¹ Glede pisanja Isusove biografije, sličnoga je mišljenja bio i židovski teolog i pisac David Flusser († 2000.) koji je uz kršćanske naglašavao, naravno, židovske izvore o Isusu te arheološke nalaze koji tomu također mogu mnogo pridonijeti.¹²

Jedan veliki dio teologa (posebice europskih) sve te pokušaje naziva običnom »isusologijom«, dok drugi to nazivaju »Third Quest« (*treće istraživanje*) o povijesnom (zemaljskom) Isusu, nakon »Old Quest« (kojega bi predstavljao tzv. »Leben-Jesu-Forschung«) i nakon »New Quest« (koje su započeli E. Käsemann, G. Bornkamm i drugi).¹³ Ja ipak smatram da bi se ti pokušaji mogli i trebali nazvati »Fourth Quest« (*četvrto istraživanje*) o povijesnom Isusu, jer između »Leben-Jesu-Forschung« i Käsemanna »dogodio« se R. Bultmann!

U svakom slučaju, rezultati toga tzv. »trećeg istraživanja« o povijesnom Isusu, po sebi zanimljivi i zbog novih perspektiva koje otvaraju i zbog velikoga povjerenja u povijesnu vrijednost kanonskih izvora, ipak su i razočaravajući u nekim svojim zaključcima. Naime, Isus iz Nazareta Krist predstavljen je ponaj-

¹¹ Usp. G. THEISSEN – A. MERZ, *Der historische Jesus. Ein Lehrbuch*, Göttingen, 1996.; G. THEISSEN, *Jesus als historische Gestalt. Beiträge zur Jesusforschung*, Göttingen, 2003.; ISTI, *Der Schatten des Galiläers. Jesus und seine Zeit in erzählender Form*, Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh, 2004. (to djelo izišlo je u čak šesnaest izdanja; prvo je iz 1986. g.).

¹² Usp. D. FLUSSER, *Jesus*, RTV, Reinbek bei Hamburg, ³2002.; usp. također: ISTI, *Bemerkungen eines Juden zur christlichen Theologie*, München, 1984.; *Judaism and the Origins of Christianity*, Jeruzalem, 1988.; *Das Christentum – eine jüdische Religion?*, München, 1990.; *Entdeckungen im Neuen Testament. I. Jesusworte und ihre Überlieferung*, Neukirchen-Vluyn, ²1992.; *Entdeckungen im Neuen Testament. II. Jesus – Qumran – Urchristentum*, Neukirchen-Vluyn, 1999.

¹³ Usp. G. SEGALLA, »La 'terza ricerca' del Gesù storico: il Rabbi ebreo di Nazaret e il Messia crocifisso«, u: *Studia Patavina*, 40 (1993.), str. 463–515; I. KARLIĆ, »Povijesni Isus u protestantskoj teologiji«, u: *Obnovljeni život*, 51 (1996.), br. 5, str. 543–558; ISTI, »Povijesni Isus u katoličkoj teologiji«, u: *Obnovljeni život*, 52 (1997.), br. 5, str. 431–447.

prije kao obični egzorcist, prorok, apokaliptik, *rabbi*, ili kao židovski seljak pun cinizma. Božanski lik Isusa iz Nazareta Krista, do kojega se implicitno (neizravno) može doći i na temelju povijesnih kanonskih izvora, kao da se negdje izgubio. U tim ga istraživanjima uglavnom nema, kao ni govora o Isusovoj samosvijesti (njegova svijest o božanskom identitetu, odnosno božanskom sinovstvu). Upravo zbog toga mnogi europski teolozi nazivaju i to istraživanje samo »isusologijom«. Uostalom, valja ovdje zamijetiti da najstariji kršćanski izvori, zajedno sa sinoptičkim evanđeljima, ne iznose nikada čistu isusologiju; ti izvori su kristološka svjedočanstva. Ili – ako hoćemo biti precizniji – kršćanski izvori pokazuju i svjedoče da su u njima isusologija i kristologija vrlo usko povezane i isprepletene. To, pak, ide u prilog onim današnjim kristološkim razmišljanjima prema kojima kristologija nema svoj ekskluzivni početak tek nakon pashalnoga događaja (tj. nakon smrti i uskrsnuća Isusa Krista), nego započinje zapravo već s povijesnim (zemaljskim) Isusom. U tom se smislu govori u nekim današnjim kristološkim istraživanjima o »kristologiji Isusa iz Nazareta«, odnosno o »implicitnoj kristologiji«.¹⁴

3. »Kristo-logija« i »kristo-praksa«

Jedno od kristoloških razmišljanja koje je blisko upravo rečenom jest i razmišljanje nekih mlađih latinoameričkih teologa (posebice J. Sobrina) o Isusu Kristu, o kristologiji i o njezinu mjestu i ulozi u današnjem svijetu. Tu je riječ o svojevrsnom nastavljanju i nadovezivanju na *teologiju/kristologiju oslobođenja* iz šezdesetih-osamdesetih godina. Pomoću povijesno-kritičke metode istraživanja o Isusovu životu, ponašanju, propovijedanju i djelovanju dolazi se do zaključka da se Isus objavio – kako onda tako i danas – kao *osloboditelj siromašnih*. Pritom se nije bojao posljedica niti se obazirao na njih, a zbog svoga načina življenja i sam je iskusio smrt. Polazeći od te posebne prakse oslobađanja (koja se odnosi na Isusa) u današnjoj je kristologiji stvoren i izričaj »totalni Krist«. Cilj takve kristologije nije novo akademsko formuliranje *kristo-logije*, nego revolucionarni angažman u *kristo-praksi* koja se kao »nasljedovanje Isusa« (koje proizlazi iz njegove opcije za siromašne) usmjerava na kraljevstvo Božje.

J. Sobrino je mišljenja da zemaljski Isus pokazuje put prema »totalnom Kristu«, pri čemu ne bi bila toliko važna njegova osoba (pretpostavlja se vjera u Isusa Krista, Sina Božjega i Spasitelja), koliko njegov poziv na nasljedovanje. Za Sobrina, nasljedovanje nije imitacija Isusove muke; nasljedovanje ovdje prije svega znači izložiti samoga sebe u konkretnoj situaciji, sa svim rizicima, opasnostima i posljedicama koje obično idu uz opredjeljenje za siromašne.

¹⁴ R. PENNA, *nav. dj.*, str. 14–15; I. KARLIĆ, »Temeljne odrednice implicitne kristologije«, u: *Bogoslovna smotra*, 72 (2002.), br. 4, str. 557–571.

Očito je da Sobrino svojim naglašavanjem nasljedovanja izabire za svoju kristologiju dvije polazne točke: prvo, *subjektivnu*, tj. praksu kršćana u povijesnom projektu oslobađanja; drugo, *objektivnu*, tj. Isusovu praksu, njegov angažman za kraljevstvo Božje.¹⁵

4. Novo »moderniziranje« Isusa Krista

Jedna od današnjih tendencija u kristologiji je i ona koja nastoji nekako »modernizirati« Isusa iz Nazareta, i to tako da ga se predstavi na način kako bi se i oni koji su »daleko« od kršćanskog vjerovanja s njime mogli »identificirati«! Nešto slično već se događalo u povijesti kristologije, najprije s H. S. Reimarusom, G. Lessingom i tzv. »prosvjetiteljskim« gledanjima na Isusa Krista.¹⁶ Nešto slično događalo se i šezdesetih i sedamdesetih godina XX. st. s hippy-pokretom i »Jesus Christ Superstar«-om. I sada, osamdesetih i devedesetih godina te početkom trećega tisućljeća javljaju se slični pokušaji, ali s nekim naizgled novim temama: zagovornici ezoterije i nekih dalekoistočnih religijsko-filozofskih gledanja na svijet, na čovjeka, na božansko ... nalaze u Isusu (koji je – opet se tvrdi – u Indiji proveo posljednje godine svoga života) lik čovjeka-mudraca s kojim se treba identificirati u mirnoj borbi za sveopći mir u svijetu!¹⁷

Ima također i naših suvremenika (a i prije ih je uvijek bivalo) kojima je najviši životni cilj »uživanje bez granica«. Između ostaloga, takvo slobodno (?) uživanje uključuje i seksualnu slobodu svih. Kada se i među teolozima nađe takvih, onda se ide tako daleko u fantaziji (naravno, bez ikakvih utemeljenih argumenata!) da se u publikacijama prikazuje i slika Isusova seksualnog života. Naravno, »glavnu ulogu« (uz Isusa) ima Marija Magdalena! Svi se sigurno sjećaju filma *Posljednje Isusovo iskušenje* M. Scorsesea (po romanu N. Kazantzakisa) u kojem se insinuira o vezi između Isusa i Marije Magdalene. Ta tema (koja vuče korijene od von Hasea, krajem XIX. st.) nalazi posljednjih godina svoje mjesto u romanima Geralda Messadiéa i Hejoa Müllera.¹⁸ No čini se da je najdalje otišla australska spisateljica i teologinja Barbara Thiering koja tvrdi da piše o Isusu na

¹⁵ Usp. J. SOBRINO, *Cristology at the Crossroads*, New York, 1978.; ISTI, *Jesús en América Latina*, Santander, 1982.; ISTI, *Gesù Cristo liberatore*, Queriniana, Brescia, 1995. Svakako je za napomenuti da se ovdje ne ulazi u neka problematična pitanja Sobrinove kristologije. O tim pitanjima progovorila je i Kongregacija za nauk vjere: usp. Notificazione sulle opere *Jesucristo liberador. Lectura histórico-teológica de Jesús de Nazaret e La fe en Jesucristo. Ensayo desde las víctimas* del padre Jon Sobrino, s.j., 26 novembre 2006 na: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/doc_doc_index_it.htm.

¹⁶ I. KARLIĆ, *Bogočovjek Isus Krist*, str. 87–98.

¹⁷ Usp. J. ROLOFF, *Jesus*, C. H. Beck Verlag, München, 2000., str. 123.

¹⁸ Usp. G. MESSADIÉ, *Ein Mensch namens Jesus*, München, 1989.; H. MÜLLER, *Joschua oder Die Mitte der Nacht ist der Beginn des Tages*, Dresden, 1993.

temelju novozavjetnih, kumranskih i još nekih drugih spisa. Ona »otkriva« u svojim publikacijama i nemoguće, ono što nikome nije uspjelo.¹⁹ Tako je ta profesoricica *Staroga zavjeta, Hebrejskog jezika i Feminističke teologije* na Sveučilištu u Sidneyu »otkrila« čak dan i sat zaruka između Isusa i Marije Magdalene (utorak, 6. VI. 30. g., a zaruke su trajale od 18.00 do 22.00 sata); govori također o troje njihove djece, zatim o razvodu njihova braka te o ponovnoj, sretnoj i uspješnoj Isusovoj ženidbi! Zašto npr. rastavu braka Crkva danas ne dozvoljava ako je to i Isus učinio, pita se između redaka autorica.

O Isusu ima također i danas publikacija koje se bave temom: značenje Isusa iz Nazareta za dubinsku psihologiju i za feminizam. Tu se najčešće dolazi do zaključka kako je Isus bio »pravi muškarac« u kojemu su na poseban način ujedinjeni muški i ženski elementi osobnosti (H. Wolff). Uz to, ne prestaju izlaziti publikacije koje u Isusu vide samo borca ili člana pokreta za mir (F. Alt).

Krajem devedesetih godina u Njemačkoj se opet javlja »Qumran-Fieber«.²⁰ Tako su kumranski spisi još uvijek »čarobna riječ« za one koji vole dati široko mjesto vlastitoj fantaziji. I opet izlaze »istine« o Isusu »utemeljene« na tajnim spisima iz Kumrana, a nama ih donose i otkrivaju, primjerice, M. Baigent, R. Leigh, A. Worm i drugi.²¹ Neki od njih opet tvrde kako je »Vatikan« (znano je što se pod tim pojmom misli u liberalnim i liberalističkim krugovima!) zabranio da se objavi onaj dio Kumranskih spisa koji potpuno opovrgava biblijski (novozavjetni) prikaz Isusa iz Nazareta i prve kršćanske zajednice. Prva kršćanska zajednica bila bi tek sekundarna nasljedateljica kumranske zajednice, a tradiciju o Isusu smislio je i izmislio poznati član kumranske zajednice – Pavao iz Tarza!

Od vremena N. Notowitscha naovamo mnogi su Isusa smještali u Indiju.²² Iz te »tvornice« dosta »proizvoda« izlazi i danas.²³ U njima se uporno tvrdi da je Isus mnogo toga naučio upravo u Indiji, a tamo je i završio svoj zemaljski život. H. Kersten donosi čak i fotografiju groba u Kašmiru, u kojem bi bio sahranjen

¹⁹ Usp. B. THIERING, *Jesus von Qumran. Sein Leben – neu geschrieben*, Gütersloh, 1993.; ISTA, *Jesus of the Apocalypse. The Life of Jesus after the Crucifixion*, Bumbleday–London, 1997.

²⁰ Usp. J. ROLOFF, *nav. dj.*, str. 126.

²¹ Usp. M. BEIGENT – R. LEIGH, *Verschlusssache Jesus. Die Qumranrollen und die Wahrheit über das frühe Christentum*, München, 1991.; A. WORM, *Jesus Christus. Die Wahrheit über den »wahren« Menschen*, Klosterneuburg–Wien, 1992.; R. EISENMANN – M. WIESE, *Jesus und die Urchristen. Die Qumran-Rollen entschlüsselt*, München, 1992.; J. FINGER, *Jesus Essener, Guru, Esoteriker?*, Mainz–Stuttgart, 1993.; C. P. THIEDE – M. D'ANCONA, *Der Jesus-Papyrus. Die Entdeckung einer Evangelien-Handschrift aus der Zeit der Augenzeugen*, Reinbek bei Hamburg, 1997.; K. JAROŠ, *Jesus von Nazareth. Geschichte und Deutung*, Mainz, 2000.

²² Usp. N. NOTOWITSCH, *Die Lücke im Leben Jesu*, Stuttgart, 1894.

²³ Usp. G. GRÖNBOLD, *Jesus in Indien. Das Ende einer Legende*, München, 1985.; H. KERSTEN, *Jesus lebte in Indien. Sein geheimes Leben vor und nach der Kreuzigung*, München, 1993.; J. FINGER, *Jesus Essener, Guru, Esoteriker?*, Mainz–Stuttgart, 1993.

Isus (tamo se zvao Yuz-Asaf, što bi značilo *Sakupljač, Onaj koji sakuplja* ili *Onaj koji okuplja*, njem. *Versammler*).

Unutar takvoga razmišljanja nalaze svoje mjesto i zaključci da je Isus bio vegetarijanac (J. J. Benitez) te bi i danas svi to trebali biti; da je bio arijevac – predšasnik nacionalsocijalizma i Hitlera (W. Hauer, H. S. Lewis, H. Monnier, J. L. Von Liebenfels), član »Velikoga bijeloga bratstva«, terapeut, ezoterik ...²⁴

Pitanje koje se posebice ovdje nameće je sljedeće: Zašto se o Isusu svašta izmišlja i piše u raznim današnjim »bestsellerima«? Možemo navesti barem tri razloga za to:

- a) Gubljenje duhovnih orijentira u današnjem suvremenom društvu.
- b) Rastuća tendencija da se negativno prikazuje Crkvu (posebice katoličku) kao instituciju u suvremenom svijetu.
- c) Traženje nekakvih vlastitih »stimulansa«.

5. Feministička teologija/kristologija

Sedamdesetih godina XX. st. otvoreno je još jedno poglavlje u zapadnoj teologiji. Rada se *feministička teologija* i moderni ženski pokreti koji predstavljaju svojevrsan protest protiv patrijarhalnih društvenih oblika »bilo na nebu, bilo na zemlji«, a to je dovelo i do kritike dotadašnjih predodžbi o Bogu kao Ocu. Tako će C. Halkes reći da »ne uspijeva Boga nazivati imenom 'Otac', da 'Oče naš' ne može više moliti«²⁵. Ne radi se ovdje o nepotrebnom ili marginalnom pitanju, jer – kako reče jedna teologinja – »ako je Bog muškarac, onda je i muškarac – Bog«. S jedne strane, feministička teologija predstavlja, pomalo neočekivanu, pomoć teološkom razmišljanju. Ona je, zapravo, izazov da se predodžba o ocu, a time i o Bogu kao Ocu, kritički i dublje shvati te iznova otkrije u svojem izvornom biblijskom značenju. Njezin najveći doprinos sastoji se u tome da je »prisilila« suvremenu teologiju na čitanje biblijske poruke s novim kategorijama, odnosno s dubljim shvaćanjem Božjeg očinstva–materinstva. Radi se o procesu zdrave »demitizacije« svetih spisa koji su nastali i bili napisani u razdobljima u kojima je bio dominantan mashilistički duh.

²⁴ Dio takvih razmišljanja o Isusu te razne druge »slike o Isusu« vrlo je uspješno sabrao i opisao profesor sustavne teologije na Sveučilištu u Osnabrücku H. G. PÖHLMANN, *Wer war Jesus von Nazareth? 50 Jesusbilder aus den Religionen, der Philosophie, der Literatur und der Theologie*, Güterslohers Verlagshaus, Gütersloh, 2002. (preuređeno izdanje); usp. također: W. BRANDMÜLLER (prir.), *Wer ist Jesus Christus? Mythen, Glaube und Geschichte*, MM-Verlag, Aachen, 1995.

²⁵ C. HALKES, »I motivi della protesta contro Dio-Padre nella teologia femminista«, u: *Concilium*, XVII (1981.), br. 3, str. 168–180.

S druge strane, feminizam i pojedine struje feminističke teologije otišli su u drugu krajnost. Prema njihovu mnijenju, svaki pokušaj »ublažavanja« mashilističke figure biblijskog Boga beskoristan je i ne može dovesti ni do kakvih promjena. Zbog toga su i došli do drastičnog zaključka: biblijsku religiju valja u potpunosti odbaciti i umjesto nje treba uvesti vjeru u Božicu i u »majku prirodu« koja je, tvrde, već postojala prije patrijarhalnog doba, u eri matrijarhata. U ime takve religioznosti odbacuje se, dakle, biblijskog Boga kao Oca.

U već spomenutim sedamdesetim godinama prošloga stoljeća pojavljuju se knjiška izdanja sjevernoameričke teologinje Mary Daly²⁶, klasična djela feminističke teologije, koja analiziraju, između ostaloga, i kristologiju s feminističkog motrišta. Od tada do danas feministički usmjerene teologinje nastojale su iznijeti i jednu novu kristologiju.²⁷ Tu se ne radi samo o želji da se mijenja »muška« slika Boga i Isusa Krista, nego se želi dati neke impulse za »biblijski usmjerenu *Sophia-kristologiju*«: Isusa treba promatrati prije svega kao uosobljenu Božju mudrost (*Sophia*), jer tako su ga (kao proroka, kao utjelovljenu *Sophiu*) doživljavali i članovi njegovog pokreta, smatra E. Schüssler-Fiorenza. U tom smislu i Elizabeth Johnson zaključuje kako je klasična »Logos-kristologija« *passé* te da sada treba razvijati »Sophia-kristologiju«.²⁸ Tek pomoću takve kristologije moguće je prekinuti, smatra, s androcentričnom slikom Otac-Sin. Isus više ne bi bio prikazivan utjelovljenim »muškim« Bogom nego bi u sebi više imao suosjećanja, ljubavi, pravde i snage Mudrosti.

Feministička kristologija, dakle, kritizira dosadašnje jednostrano androcentrično naučavanje o Isusu Kristu jer, kako se retorički pita katolička teologinja Ro-

²⁶ Usp. M. DALY, *Kirche, Frau und Sexus*, Olten–Freiburg i. B., 1970.; ISTA, *Jenseits von Gottvater, Sohn & Co. Aufbruch zu einer Philosophie der Frauenbefreiung*, München, 1978.; ISTA, »After the Death of God the Father. Women's Liberation and the Transformation of Christian Consciousness«, u: C. P. CHRIST – J. PLASKOW (prir.), *Womanspirit Rising. A Feminist reader in Religion*, San Francisco, 1992., str. 53–62.

²⁷ Usp. D. STRAHM, *Aufbruch zu neuen Räumen. Eine Einführung in feministische Theologie*, Freiburg, 1987.; A. E. CARR, *Frauen verändern die Kirche*, Gütersloh, 1990.; D. STRAHM – R. STROBEL (prir.), *Vom Verlangen nach Heilwerden. Christologie in feministisch-theologischer Sicht*, Freiburg–Luzern, 1991.; D. STRAHM – R. STROBEL (prir.), *Vom Rand in die Mitte. Christologie aus der Sicht von Frauen in Asien, Afrika und Lateinamerika*, Luzern, 1997.; R. RADFORD RUETHER, *To Change the World. Christology and Cultural Criticism*, London, 1981.; E. SCHÜSSLER-FIORENZA, *Zu ihrem Gedächtnis ... Eine feministisch-theologische Rekonstruktion der christlichen Ursprünge*, München–Mainz, 1988.; ISTA, *Brot statt Steine. Die Herausforderung einer feministischen Interpretation der Bibel*, Freiburg i. B., 1988.; ISTA, *Jesus: Miriams Kind, Sophias Prophet. Kritische Anfragen feministischer Christologie*, Gütersloh, 1997.

²⁸ Usp. E. JOHNSON, »Jesus, the Wisdom of God. A Biblical Basis for Non-Androcentric Christology«, u: *Ephemerides Theologiae Lovaniensis*, 61 (1985.), str. 261–294; ISTA, *Ich bin, die ich bin: wenn Frauen Gott sagen*, Düsseldorf, 1994.

semary Radford Ruether, može li uopće muški Otkupitelj biti i Otkupitelj žena?!²⁹ Nadalje se veli kako nije problem u Isusovu »biti čovjek«, ali problem nastaje kada se njegovo »biti čovjek« povezuje samo s »biti muško«, a to se onda previše povezuje s njim kao Mesijom. Kao Mesiju, ne smije ga se povezivati s njegovim »biti muško« nego samo s njegovom mesijanskom ulogom. Inače, smatraju neke teologinje, rađa se idolatrija muškoga Otkupitelja.³⁰ Zbog toga treba izmijeniti dogmatsku patrijarhalnu sliku o Isusu Kristu. Treba ga više gledati kao Isusa feminista, prijatelja žena, osloboditelja žena i židovskog čovjeka koji je raskinuo veze s odviše patrijarhalnim židovskim korijenima te pokazao etički primjer kako se treba odnositi prema ženama. Sve je to »nadahnulo« neke teologinje te su došle i na zamisao da se i ne mora govoriti o muškarcu Isusu Kristu nego da se na neki način može govoriti o figuri Isuse Kriste (njem. Jesa Christa; dakle, ne Isusa Krista).³¹

Razmišljanja i temeljne postavke feminističke teologije i kristologije svaka-ko su izazov današnjoj teologiji. Izazvanim se, između ostalih, osjetio i Ulrich Schmidhäuser, profesor filozofije u Esslingenu (Njemačka), koji u knjizi znakovita naslova *Soll 'Gott' nicht mehr 'Herr' genannt werden?* iznosi svoja razmišljanja o feminističkoj teologiji.³² On u feminizmu i u feminističkoj teologiji vidi jaku individualističku notu: smatra da takav pokret osobu ponajprije promatra kao jedinku, kao individuuma koji samo za sebe želi i (smatra da) može živjeti. To još više dolazi do izražaja kada feministička teologija promatra »ženu«, kao spol i

²⁹ Usp. R. RADFORD RUETHER, *Sexismus und die Rede von Gott. Schritte zu einer anderen Theologie*, Gütersloh, 1985., str. 145–170; usp. također: E. MOLTMANN-WENDEL, *Ein eigener Mensch werden. Frauen um Jesus*, Gütersloh, 1980.; ISTA, »Beziehung. Die vergessene Dimension der Christologie. Neutestamentliche Ansatzpunkte feministischer Christologie«, u: D. STRAHM – R. STROBEL (prir.), *Vom Verlangen nach Heilwerden. Christologie in feministisch-theologischer Sicht*, Freiburg–Luzern, 1991., str. 100–111; C. MULACK, *Jesus – der Gesalbte der Frauen. Weiblichkeit als Grundlage christlicher Ethik*, Stuttgart, 1987.; C. HEYWARD, *Speaking of Christ. A Lesbian Feminist Voice*, New York, 1989.; ISTA, »Jesus of Nazareth/Christ of Faith: Foundations of a Reactive Christology«, u: S. B. THISTLETHWAITE – M. POTTER ENGEL (prir.), *Lift Every Voice. Constructing Christian Theologies from the Underside*, San Francisco, 1990., str. 191–200; B. K. DARLIN SMITH, *Options in Contemporary Feminist Christology*, Boston, 1989.

³⁰ Usp. J. HOPKINS, »Christologie oder Christolatrie? Feministische Einwände gegen die traditionellen Modelle von Jesus dem Christus«, u: D. STRAHM – R. STROBEL (prir.), *Vom Verlangen nach Heilwerden. Christologie in feministisch-theologischer Sicht*, str. 37–51; ISTA, *Feministische Christologie. Wie Frauen heute von Jesus reden können*, Grünewald, 1996.

³¹ Usp. M. KALSKY, *Christaphanien. Die Re-Vision der Christologie aus der Sicht von Frauen in unterschiedlichen Kulturen*, Gütersloh, 2000. (posebice str. 322–329); S. STRAHM-BERNET, »Jesa Christa«, u: D. STRAHM – R. STROBEL (prir.), *Vom Verlangen nach Heilwerden. Christologie in feministisch-theologischer Sicht*, str. 172–181.

³² Usp. U. SCHMIDHÄUSER, *Soll 'Gott' nicht mehr 'Herr' genannt werden? Zum gegenwärtigen Feminismus in Gesellschaft und Kirche*, Radius-Verlag, Stuttgart, 1991.

vrstu: ona također treba živjeti kao jedinka, samo za sebe, i sve što priječi da to ostvari – za nju nije dobro, odnosno od toga se treba osloboditi.³³

Osim toga, Schmidhäuser također smatra da se u feminizmu otvoreno govori o volji za moći: želi se steći moć za žene. Pod time jedni misle na veće sudjelovanje žena u vlasti i u odlučivanju (na društvenom, crkvenom, znanstvenom ... području), jer polovica čovječanstva su žene. No, drugi dio više misli na moć u doslovnom smislu i tu se govori o preuzimanju »muških bastiona« bilo u društvu, bilo u Crkvi (ili općenito religiji), gdje bi vladale i o svemu odlučivale uglavnom žene.³⁴

Taj njemački filozof pita se, također, tko je uopće Bog za feminističku teologiju. S pravom tvrdi da feministička teologija danas traži druge i drukčije slike o Bogu: ne više *Otac, Gospodin, Kralj, Sudac, nego Majka, Božica, Ruah (Duh), Sophia* ... Feminističke teologinje, veli Schmidhäuser, smatraju kako ove nove slike mogu stvarati i novoga čovjeka koji razvija novu svijest o samome sebi. U svezi s tim, kao uzor toga novoga navode i Isusa Krista, ali kao onoga koji u sebi sintetizira i muške i ženske duhovne snage.

Svoje neslaganje s feminističkom teologijom Schmidhäuser iznosi i tvrdnjom da ona zapravo i nije teologija!³⁵ Igrajući se malo (njemačkim) riječima, veli da ona nije *Theo-logie* ni *Theo-logie*, jer neprestano govori o slikama i predstavama, o mitovima i pričama, o simbolima i teorijama, a o tome zapravo razmišlja i meditira mag (vrač). Feministička teologija, nastavlja, ne razmišlja niti govori o Bogu nego o samoj sebi, o ženskoj osobi i o ženskom subjektu, o želji za moći i vlasti ... Zato se jednostavno može nazivati »tea-logija« (njem. *Thea-logie*), ili duhovnost, ili dubinska psihologija o snovima, mitovima i fantazijama, ali nikako teologija.

Umjesto zaključka

U ovom članku htjelo se prikazati dio današnjih različitih slika i različitih shvaćanja Isusa Krista, posebice onih o kojima se ne govori puno na akademskim predavanjima. Neka od ovih kristoloških (ili »isusoloških«?) razmišljanja pravi su izazov suvremenoj kršćanskoj kristologiji, te stoga ona o njima i te kako treba voditi računa. S druge strane, neka su od tih razmišljanja ipak jedva spomena vrijedna, prije svega zato što baš i nisu (u)temeljena na objektivnim argumentima nego se, čini se, više temelje na osobnom mišljenju ili čak na osobnoj mašti. No današnji teolog i o tim pokušajima treba biti barem informiran zbog sljedećega: pojedini pokušaji govora o Isusu Kristu dozivaju, čini se, u pamet da

³³ Usp. *isto*, str. 62–73.

³⁴ Usp. *isto*, str. 74–80.

³⁵ Usp. *isto*, str. 108–124.

se i u današnjem vremenu susreće govor o Isusu Kristu koji je potpuno neprimjeren i koji navodi na zaključak da se možda radi o nekim vrstama neognosticiзма, neodoketizma i neoarijanizma. S druge strane, susreće se i »newageovski«, kvazi-mistički i ezoterijski govor o Nazarećaninu, o kojem posebice valja voditi računa suvremena kristologija. Naravno, ovakav (zaključni) govor nije poziv na nekakvu apologetsku kristologiju ni na prekidanje dijaloga sa suvremenim svijetom i njegovim razmišljanjem o Isusu Kristu. Riječ je više o upozorenju da dijalog s »drugim« nema svrhu u samome sebi, da ne znači »prisiljavanje na uzmak« od temeljnih istina kršćanske vjere u Isusa Krista. Ako ga se tako shvaća, jasno da takav dijalog nema puno šansi za preživljavanje. Prema tome, gornji naslov (»Umjesto zaključka«) ima svoje opravdanje: on je poziv da se ne donose brzi zaključci, nego da se dublje promišljaju određeni stavovi i mišljenja o Isusu Kristu, da se oni argumentirano iznose te da se u otvorenom (ne jednostranom) razgovoru pokuša donijeti zaključak.

LITERATURA

- AUGSTEIN, R., *Jesus Menschensohn*, DTV, München, ³2002.
- BEIGENT, M. – LEIGH, R., *Verschlußsache Jesus. Die Qumranrollen und die Wahrheit über das frühe Christentum*, München, 1991.
- BOCCACCINI, G., *Medio giudaismo. Per una storia del pensiero giudaico tra il terzo secolo a. e. v. e il secondo secolo e. v.*, Marietti, Genova, 1993.
- ISTI, *Beyond the Essene Hypothesis. The Parting of the Ways between Qumran and Enochic Judaism*, Grand Rapids, 1998.
- BRANDMÜLLER, W. (prir.), *Wer ist Jesus Christus? Mythen, Glaube und Geschichte*, MM-Verlag, Aachen, 1995.
- CHARLESWORTH, J. H., *Gesù nel Giudaismo del suo tempo alla luce delle più recenti scoperte*, Claudiana, Torino, 1994.
- DIRNBECK, J., *Die Jesusfälscher. Ein Original wird entstellt*, Augsburg, 1994.
- ISTI, *Falschen Zeugnis wider Jesus. Jesusfälscher auf dem Prüfstand*, Otto Müller Verlag, Salzburg–Wien, 2002.
- EISENMANN, R. – WIESE, M., *Jesus und die Urchristen. Die Qumran-Rollen entschlüsselt*, München, 1992.
- FINGER, J., *Jesus Essener, Guru, Esoteriker?*, Mainz–Stuttgart, 1993.
- FLUSSER, D., *Entdeckungen im Neuen Testament. I. Jesusworte und ihre Überlieferung*, Neukirchen-Vluyn, ²1992.
- ISTI, *Entdeckungen im Neuen Testament. II. Jesus – Qumran – Urchristentum*, Neukirchen-Vluyn, 1999.
- ISTI, *Jesus*, RTV, Reinbek bei Hamburg, ³2002.

- HEILIGENTHAL, R., *Der verfälschte Jesus. Eine Kritik moderner Jesusbilder*, Darmstadt, 1997.
- HOPKINS, J., »Christologie oder Christolatrie? Feministische Einwände gegen die traditionellen Modelle von Jesus dem Christus«, u: D. STRAHM – R. STROBEL (prir.), *Vom Verlangen nach Heilwerden. Christologie in feministisch-theologischer Sicht*, Freiburg–Luzern, 1991., str. 37–51.
- ISTA, *Feministische Christologie. Wie Frauen heute von Jesus reden können*, Grünewald, 1996.
- JAROŠ, K., *Jesus von Nazareth. Geschichte und Deutung*, Mainz, 2000.
- KALSKY, M., *Christaphanien. Die Re-Vision der Christologie aus der Sicht von Frauen in unterschiedlichen Kulturen*, Chr. Kaiser-Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh, 2000.
- KERSTEN, H., *Jesus lebte in Indien. Sein geheimes Leben vor und nach der Kreuzigung*, München, 1993.
- MÜLLER, H., *Joschua oder Die Mitte der Nacht ist der Beginn des Tages*, Dresden, 1993.
- PENNA, R., *I ritratti originali di Gesù il Cristo. Inizi e sviluppi della cristologia neotestamentaria*, I., San Paolo, Cinisello Balsamo, 1996.
- PÖHLMANN, H. G., *Wer war Jesus von Nazareth? 50 Jesusbilder aus den Religionen, der Philosophie, der Literatur und der Theologie*, Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh, 82002. (preuredeno izdanje).
- RADFORD RUETHER, R., *To Change the World. Christology and Cultural Criticism*, London, 1981.
- ISTA, *Sexismus und die Rede von Gott. Schritte zu einer anderen Theologie*, Gütersloh, 1985.
- ROLOFF, J., *Jesus*, C. H. Beck Verlag, München, 2000.
- SCHMIDHÄUSER, U., *Soll 'Gott' nicht mehr 'Herr' genannt werden? Zum gegenwärtigen Feminismus in Gesellschaft und Kirche*, Radius-Verlag, Stuttgart, 1991.
- SCHÜSSLER-FIORENZA, E., *Zu ihrem Gedächtnis ... Eine feministisch-theologische Rekonstruktion der christlichen Ursprünge*, München–Mainz, 1988.
- ISTA, *Jesus: Miriams Kind, Sophias Prophet. Kritische Anfragen feministischer Christologie*, Gütersloh, 1997.
- SEGALLA, G., »La 'terza ricerca' del Gesù storico: il Rabbi ebreo di Nazaret e il Messia crocifisso«, u: *Studia Patavina*, 40 (1993.), str. 463–515.
- SOBRINO, J., *Cristology at the Crossroads*, New York, 1978.
- ISTI, *Gesù Cristo liberatore*, Queriniana, Brescia, 1995.
- STRAHM, D. – STROBEL, R. (prir.), *Vom Verlangen nach Heilwerden. Christologie in feministisch-theologischer Sicht*, Freiburg–Luzern, 1991.
- STRAHM, D. – STROBEL, R. (prir.), *Vom Rand in die Mitte. Christologie aus der Sicht von Frauen in Asien, Afrika und Lateinamerika*, Luzern, 1997.

- STRAHM-BERNET, S., »Jesa Christa«, u: D. STRAHM – R. STROBEL (priř.), *Vom Verlangen nach Heilwerden. Christologie in feministisch-theologischer Sicht*, Freiburg–Luzern, 1991., str. 172–181.
- THEISSEN, G. – MERZ, A., *Der historische Jesus. Ein Lehrbuch*, Göttingen, 1996.
- THEISSEN, G., *Jesus als historische Gestalt. Beiträge zur Jesusforschung*, Göttingen, 2003.
- ISTI, *Der Schatten des Galiläers. Jesus und seine Zeit in erzählender Form*, Güterslohers Verlagshaus, Gütersloh, 2004. (to je šesnaesto izdanje, prvo je iz 1986. g.).
- THIEDE, C. P. – D’ANCONA, M., *Der Jesus-Papyrus. Die Entdeckung einer Evangelien-Handschrift aus der Zeit der Augenzeugen*, Reinbek bei Hamburg, 1997.
- THIERING, B., *Jesus von Qumran. Sein Leben – neu geschrieben*, Gütersloh, 1993.
- ISTI, *Jesus of the Apocalypse. The Life of Jesus after the Crucifixion*, Buobleday–London, 1997.

Summary

CURRENT THEMES IN CONTEMPORARY CHRISTOLOGY

The author of the article gives a succinct description of some newer thoughts and current themes in Christology that are not frequently mentioned or present in Croatian theology but are more than current not only in contemporary theological/Christological world but much broader. Apart from qualified-scientific titles about Jesus Christ, often there are written thoughts aimed mostly to obtain commercial success. This article analytically and questionably presents research about so-called »Ipsissima intentio Jesu«, which is based on some apocrypha Gospel and on recently discovered acts that speak about the era of the New Testament. This would, apparently – some contemporary philosophers believe – assist in realising the intention that the historical Jesus had. In addition to the Christological problem, here we are faced with an ecclesiastic problem too (»Did Jesus want the Church?«), which nevertheless is not that new. Furthermore we come across themes such as the »third research« about Jesus of Nazareth and the coincidence of Christology and »Christopractise« through »inheriting Jesus«. The author believes that the results of the so-called »third research« about the historical Jesus is interesting in itself because of new perspectives that are opened up and because of the great trust and historical value of cannon sources; nevertheless the author notes that the results are in some way disappointing in their conclusions.

The author speaks about their attempts to »modernise« Jesus of Nazareth as well as thoughts by the feminist movement about Jesus Christ and the positive and negative sides of these thoughts. The author believes that some »modern« (often pseudo-scientific!) publications wish to present Jesus in such a way so that even those who are »distanced« from Christian faith can »identify« themselves with him. He notes some of the reasons why there is so much imagined and written about Jesus in modern »best-sellers«.

Feminist theology/Christology is a special challenge the author thinks but it also enriches theological-Christological thought. The article however claims that feminism and certain waves of feminist theology have gone to extremes in their thinking about God, that is, Jesus Christ.

Key words: Jesus Christ, Jesusology, Christology, apocrypha, Kumran acts, liberty, esoteric, feminist theology.